

PORTFEL INVESTITSİYALARNI RIVOJLANTIRISH ASOSIDA ASOSIY KAPITALGA INVESTITSİYALARNI MOLİYALASHTIRISH

Yusupov Askar Abdusalim o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, mustaqil izlanuvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17614697>

Bozor iqtisodiyoti sharoitida asosiy kapitalga investitsiyalarni moliyalashtirish mamlakatning iqtisodiy o'sish sur'atlarini belgilovchi muhim omil hisoblanadi. Asosiy kapital bu ishlab chiqarish jarayonining moddiy asosini tashkil etuvchi binolar, inshootlar, mashina va uskunalar, texnologik tizimlar majmuasidir. Ularning samarali ishlashi, yangilanishi va modernizatsiya qilinishi investitsion faoliyat bilan chambarchas bog'liqdir. Shu nuqtayi nazardan, portfel investitsiyalarini rivojlantirish asosiy kapitalni moliyalashtirishda muhim moliyaviy manba sifatida qaraladi.

Portfel investitsiyalari — bu iqtisodiyot subyektlarining qimmatli qog'ozlar (aksiyalar, obligatsiyalar, investitsion fondlar ulushi va boshqa moliyaviy instrumentlar) orqali o'z mablag'larini joylashtirish shaklidir. Ular kapital bozorining rivojlanishiga, korxonalarning o'z investitsiya loyihalarini fond bozori orqali moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi. Zamonaviy moliya tizimida portfel investitsiyalari iqtisodiyotga uzoq muddatli resurslarni jalb qilishda muhim rol o'ynaydi.

Jahon tajribasiga nazar tashlaganda, rivojlangan davlatlarda portfel investitsiyalarining hajmi iqtisodiy o'sishning barqaror manbalaridan biri hisoblanadi. AQSh, Yaponiya, Janubiy Koreya, Germaniya kabi davlatlarda aksiyalar va obligatsiyalar bozori orqali asosiy kapitalning katta qismi moliyalashtiriladi. Shu orqali ishlab chiqarish quvvatlarini yangilash, innovatsion texnologiyalarni joriy etish va yashil iqtisodiyotni rivojlantirish yo'lga qo'yilgan.

O'zbekiston sharoitida esa so'nggi yillarda fond bozori va portfel investitsiyalarini rivojlantirish borasida muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. "Yangi O'zbekiston – 2030" strategiyasida kapital bozorining ochiqligini ta'minlash, xususiy sektor uchun moliyalashtirish manbalarini ko'paytirish, shuningdek, mahalliy va xorijiy investorlarga teng imkoniyatlar yaratish maqsadida aniq chora-tadbirlar belgilangan. Shu bilan birga, portfel investitsiyalarining o'sishi asosiy kapitalni moliyalashtirish jarayoniga yangi turtki berib, iqtisodiyotning real sektorida modernizatsiya va texnologik yangilanishni jadallashtiradi.

Demak, portfel investitsiyalarini rivojlantirish asosida asosiy kapitalga investitsiyalarni moliyalashtirish bu O'zbekiston iqtisodiyotining moliyaviy barqarorligini ta'minlash, ishlab chiqarish salohiyatini kengaytirish va xalqaro kapital bozorlariga integratsiyalashish yo'lida muhim strategik yo'nalishdir.

Portfel investitsiyalari O'zbekistonda hozirgacha kichik hajmda bo'lib kelmoqda masalan, equity (aksiyalar) orqali kirib kelgan net portfel investitsiya faqat million dollarlarni tashkil etmoqda. Bu fond bozorining va qimmatli qog'ozlar orqali kapital jalb qilish mexanizmlarining hali rivojlanmaganligini ko'rsatadi. Biroq, portfel investitsiyalarda jiddiy o'sish belgilari mavjud: 2024-yilda 3.1 milliard dollarga yaqin portfel investitsiyalari kirimi qayd etilgan. Bu, ayniqsa xalqaro obligatsiyalar orqali bo'lgan. Bu esa portfel investitsiyalarning hajmining tez o'sishi mumkinligini bildiradi. Asosiy kapitalga investitsiyalarda esa sezilarli o'sish kuzatilmoqda bu, xususan, davlat byudjeti tashqarisidagi manbalar (xususiy sektor, chet el investitsiyalari) orqali amalga oshmoqda. Portfel investitsiyalari esa bu jarayonga qo'shimcha moliyaviy manba bo'lishi mumkin. Ammo hamon qiyinchiliklar mavjud: fond bozorining past

likvidligi, investorlar uchun aksiyalar bo'yicha jalb qilinayotgan sharoitlarning yanada mustahkam emasligi, portfel investitsiyalarni jalb qilish bo'yicha infratuzilma va qonunchilik bazasining rivojlanishi kerakligi. Portfel investitsiyalarning asosiy kapitalga yo'naltirilishi uchun ya'ni aksiyalar, obligatsiyalar orqali jalb qilingan kapitalning real sektor (sanoat, infratuzilma) yo'nalishlariga o'tishini ta'minlash muhim. Shu jihatdan O'zbekistonda investitsiyalar manbalarini diversifikatsiya qilish yo'lida portfel investitsiyalar katta imkoniyat yaratadi.

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, portfel investitsiyalarini rivojlantirish iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishning eng samarali vositalaridan biridir. AQSh, Buyuk Britaniya, Yaponiya, Janubiy Koreya va Singapur kabi mamlakatlarda kapital bozori iqtisodiyotning "moliya dvigateli" sifatida faoliyat yuritib, yirik korporatsiyalarning asosiy kapitalini yangilashda muhim rol o'ynaydi. Bu davlatlarda portfel investitsiyalari yordamida korxonalar o'z aksiyalarini birjalarda joylashtirib, infratuzilma va innovatsion loyihalar uchun mablag' jalb etmoqda.

O'zbekistonda esa kapital bozorini rivojlantirish, qimmatli qog'ozlar emissiyasini soddalashtirish, xalqaro investorlarni jalb etish bo'yicha islohotlar bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. So'nggi yillarda "Toshkent" respublika fond birjasi faoliyatini modernizatsiya qilish, "yashil obligatsiyalar", "korporativ aksiyalar" va "investitsiya fondlari"ni joriy etish bo'yicha amaliy ishlar olib borilmoqda.

Portfel investitsiyalarini rivojlantirish orqali asosiy kapitalga investitsiyalarni moliyalashtirish, bir tomondan, ishlab chiqarish sektorini barqaror resurslar bilan ta'minlasa, ikkinchi tomondan, investorlar uchun yangi daromad manbalarini yaratadi. Shu bois, mamlakatda kapital bozorining shaffofligi, investorlarning huquqiy himoyasi va moliyaviy infratuzilmaning raqamlashtirilishi asosiy omil bo'lib qoladi.

Asosiy kapitalga investitsiyalarni moliyalashtirishda portfel investitsiyalar muhim moliyaviy vosita hisoblanadi. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, rivojlangan mamlakatlarda fond bozorining samarali ishlashi orqali korxonalar aksiyalar va obligatsiyalar chiqarib, o'z faoliyatini kengaytiradi va modernizatsiya qiladi. Bu jarayon iqtisodiyotda diversifikatsiyani oshiradi, risklarni kamaytiradi va ishlab chiqarish salohiyatini kuchaytiradi.

O'zbekistonda portfel investitsiyalari hajmi hali kichik bo'lishiga qaramay, oxirgi yillarda ularning o'sish tendensiyasi kuzatilmoqda. 2024–2025 yillarda O'zbekistonga kirib kelgan portfel investitsiyalar asosan xalqaro obligatsiyalar orqali amalga oshgan, bu esa mamlakat kapital bozorining jadal rivojlanish imkoniyatini ko'rsatadi. Shu bilan birga, asosiy kapitalga investitsiyalar hajmi ham ortib bormoqda, xususan xususiy va xorijiy manbalar hissasi oshmoqda.

Portfel investitsiyalarni rivojlantirish orqali jalb qilingan moliyaviy resurslar asosiy kapitalga yo'naltirilishi, iqtisodiyotning real sektorini qo'llab-quvvatlashi va barqaror o'sishni ta'minlashi mumkin. Shu tarzda, portfel investitsiyalarning faollashuvi nafaqat O'zbekistonning ichki investitsiya imkoniyatlarini kengaytiradi, balki uni global moliyaviy bozorlar bilan integratsiyalashuvini kuchaytiradi va iqtisodiy raqobatbardoshlikni oshiradi. Umuman olganda, portfel investitsiyalarni rivojlantirish asosiy kapitalni moliyalashtirishning samarali mexanizmi sifatida iqtisodiy modernizatsiya va barqarorlikni ta'minlaydi.

O'zbekiston iqtisodiyotida portfel investitsiyalarni rivojlantirish asosiy kapitalga investitsiyalarni moliyalashtirishni samarali qilish uchun bir qancha tavsialarni amalga

oshirish lozim. Birinchi navbatda, fond bozorini rivojlantirish va likvidligini oshirish muhim. Bu investorlar uchun aksiyalar va obligatsiyalarni sotib olishni qulay qiladi, shuningdek, mamlakat ichidagi va xorijdan kapital kirishini rag'batlantiradi.

Ikkinchidan, qonunchilik va regulyativ bazani mustahkamlash lozim. Investorlar huquqlari himoyalangan, shaffof va barqaror me'yoriy muhit portfel investitsiyalarni jalb qilishni osonlashtiradi. Uchinchi tavsiya sifatida, moliyaviy bozorning axborot infratuzilmasini rivojlantirish zarur, ya'ni aksiyalarning narxi, kompaniyalar faoliyati va moliyaviy hisobotlar bo'yicha tezkor va ishonchli ma'lumot ta'minlash. Shuningdek, portfel investitsiyalarni asosiy kapitalga yo'naltirishni rag'batlantiruvchi mexanizmlarni yaratish lozim. Masalan, davlat tomonidan soliq imtiyozlari, sarmoyaviy subsidiyalar va investitsiya fondlarini tashkil etish orqali moliyaviy oqimlar real sektorga yo'naltirilishi mumkin.

Bundan tashqari, ESG va yashil investitsiyalarni rivojlantirish orqali uzoq muddatli barqaror o'sishni ta'minlash mumkin. Xorijiy sarmoyadorlarni jalb qilish va ichki investorlar ishtirokini oshirish, shuningdek, portfel investitsiyalarni diversifikatsiya qilish orqali iqtisodiyotning turli sohalarini moliyalashtirish tavsiya etiladi. Umuman, ushbu tavsiyalar portfel investitsiyalarning samarali ishlashini ta'minlab, O'zbekiston iqtisodiyotida asosiy kapitalni modernizatsiya qilish va barqaror o'sishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, portfel investitsiyalarini chuqur rivojlantirish O'zbekistonda asosiy kapitalni yangilash, iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va barqaror o'sishni ta'minlashning muhim moliyaviy tayanchi bo'lib xizmat qiladi.